

В. П. Палюк

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
(Миколаївський інститут
права Національного університету
«Одеська юридична академія»),
суддя апеляційного суду у відставці,
заслужений юрист України*

ЗАСТОСУВАННЯ СУДАМИ ЗАГАЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ УКРАЇНИ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД У РАЗІ «НЕЯКІСНОГО» ЗАКОНОДАВСТВА (ПОЛОЖЕННЯ СТ. 6 КОНВЕНЦІЇ)*

Продовжуючи дослідження теми, слід ще раз звернути увагу на те, що національні суди зобов'язані застосовувати Конвенцію та практику Євросуду як джерело права, дотримуючись певних умов, зокрема «рішення Євросуду, яке розвиває абстрактні, оціночні положення Конвенції, повинно бути аналогічне з обставинами справи, що розглядається судами загальної юрисдикції України» [17, с. 138]. В іншому разі, як свідчить практика Верховного Суду України, це може призвести до судових помилок.

Так, постановою Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 18 вересня 2013 р. ухвалу Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 19 жовтня 2012 р. за позовом Бердянського природоохоронного міжрайонного прокурора Запорізької області в інтересах держави в особі Бердянської міської ради до К., третя особа – державне підприємство «Центр державного земельного кадастру», про визнання державного акта на право власності на земельну ділянку недійсним, скасування державної реєстрації права власності на земельну ділянку та її повернення скасовано, а справу направлено на новий касаційний розгляд. При цьому Верховний Суд України, розглядаючи справу за правилами

* Дослідження є логічним продовженням попередніх публікацій:

Палюк В. П. Загальні питання застосування судами загальної юрисдикції України Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод // Часопис цивільного і кримінального судочинства. – 2013. – № 4 (13). – С. 129–142;

Палюк В. П. Застосування судами загальної юрисдикції України Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у разі «неякісного» законодавства (цивільно-правовий аспект) // Часопис цивільного і кримінального судочинства. – 2013. – № 5 (14). – С. 97.

ст. 360-4 ЦПК, наголосив, що обставини справ «Федоренко проти України» (2006) і «Стретч проти Сполученого Королівства» (2003) та справи, яка ним переглядається, істотно різняться, а тому висновки щодо справедливої рівноваги між інтересами суспільства і особи в кожній з цих справ не можуть бути тотожними, а висновок Євросуду про порушення прав заявника у справі «Стретч проти Сполученого Королівства» (2003) не може бути *безумовним прецедентом* при розгляді справи, яка переглядається (вид. авт.) [23].

Положення ст. 6 Конвенції, перший пункт якої стосується як цивільного, так і кримінального судочинства, а другий і третій – виключно кримінальних справ, гарантують кожному право на «справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення». Згадані поняття – права та обов'язки цивільного характеру або кримінальне обвинувачення – є «автономними, і певна кваліфікація у внутрішньому законодавстві того чи іншого «права» або того чи іншого «обвинувачення» не є суттєвою для застосування ст. 6 Конвенції» [6, с. 3].

Євросуд в одному з перших своїх рішень дав широке тлумачення цієї норми, наголошуючи, що «в демократичному суспільстві, яке визнається цією Конвенцією, право на справедливе відправлення правосуддя посідає таке важливе місце, що обмежене тлумачення п. 1 ст. 6 Конвенції не відповідало б цілям та змісту цього положення» (рішення Євросуду у справі «Делькур проти Бельгії» (1970)).

Норми ст. 6 Конвенції, як вбачається з усталеної практики Євросуду, з одного боку, передбачають захист прав «кожного», які визначені положеннями Конвенції, а з другого – наводять окремі складові системи права на справедливий суд, а саме: «право на суд», «суд, встановлений законом», «незалежний і безсторонній суд», «розумний строк», «судове рішення проголошується публічно» та ін. Характерно, що «багато з цих елементів тлумачаться безпосередньо у прямому зв'язку з принципом верховенства права» [18, с. 82–88]. Тому фахівці досить слушно наголошують, що «це свідчить про існуючу дихотомію між правом на суд та принципом верховенства права. Зважаючи на це право на суд можна розглядати як підсистему принципу верховенства права, яка характеризується складною структурою та дозволяє оцінити конкретний судовий розгляд на відповідність міжнародним стандартам справедливого судочинства» [9, с. 140–141].

Внесок Євросуду в наповнення змістом і розвиток принципу верховенства права розпочався з прийняття рішення у справі «Голдер проти Сполученого Королівства» (1975), яке у цьому розумінні визнано «віховим аж до сьогодні» [4, с. 1172–1173]. У ньому Євросуд зазначив, що «про «вибірковий» характер Конвенції не може бути й мови; однією з причин рішення

урядів – підписантів Конвенції «зробити перші кроки для забезпечення колективного гарантування певних прав, проголошених у Загальній Декларації», була «їхня глибока віра у верховенство права»; і це слід брати до уваги при тлумаченні п. 1 ст. 6 Конвенції «у світлі предмета і цілей Конвенції» відповідно до положень ст. 31 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р., згідно з якою «преамбула договору становить невід’ємну частину його змісту» (п. 2) та відповідно до якої поняття слід тлумачити «добросовісно» – «у світлі його об’єкта і цілей» (п. 1). У статуті Ради Європи двічі зустрічається посилення на верховенство права: один раз – у преамбулі, де уряди, які його підписали, «підтвердили свою відданість верховенству права», і вдруге – у ст. 3, яка передбачає, що «кожний член Ради Європи обов’язково має визнати принцип верховенства права (...). Тому «у цивільних справах неможливо уявити собі верховенство права, коли не існує можливості мати *доступ до судів*» (вид. авт.) (п. 34 рішення Євросуду у справі «Голдер проти Сполученого Королівства» (1975)).

У свою чергу, елементом «права на суд» є «право на доступ до суду», тобто право на порушення провадження в суді за цивільним позовом. Зазначений елемент – право на доступ до суду – також знайшов відображення у ст. 55 Конституції України і деталізований у ст. 3 ЦПК, оскільки у сфері захисту прав людини «важлива не проголошена мета, а результат» [2, с. 410]. Отже, з одного боку, в цій частині норми вітчизняного законодавства відповідають положенням п. 1 ст. 6 Конвенції, а з другого – суди загальної юрисдикції України не завжди враховують, як свідчить практика Євросуду [16, с. 89–92], що право на доступ до суду є складовим права на справедливий суд. Таким чином, є всі підстави зосередити увагу на дослідженні цього ключового елемента.

1. Право на доступ до суду, як одна з невід’ємних складових права на справедливий суд, знайшло свій розвиток у практиці Євросуду. Так, на його думку, положення п. 1 ст. 6 Конвенції слід розуміти у світлі двох принципів: перший – один із «загальноновизнаних» основоположних принципів права, який передбачає, що «повинна існувати можливість подати цивільну скаргу суддям»; другий – принцип міжнародного права, який «забороняє відмовляти у правосудді». Тому важко уявити собі, як наголошує Євросуд, щоб п. 1 ст. 6 Конвенції ґрунтовно визначав процесуальні гарантії, які надаються сторонам судового спору, і щоб він перед цим не захищав того, що, власне, і дає можливість дістати користь від таких гарантій, тобто самого доступу до суду. Такі властивості правосуддя, як справедливий, відкритий і невідкладний характер, насправді не мають жодної цінності, якщо немає самого правосуддя. На підставі цього Євросуд наголошує, що «право доступу до суду – це елемент, властивий праву, визначеному в ст. 6 Конвенції, а сама стаття гарантує кожному «право подавати до суду чи судової установи скаргу стосовно його цивільних прав та обов’язків». Саме у такий спосіб у зазначений

статті втілено «право на суд» (п. 35 рішення Євросуду у справі «Голдер проти Сполученого Королівства» (1975)).

Доречно зазначити, що право на доступ до суду кореспондує з позитивним обов'язком держави забезпечити ефективність права доступу до правосуддя. Відомо, що практика Євросуду поширюється на різні правові системи держав – членів Ради Європи. Тому Євросуд, застосовуючи Конвенцію, завжди бере до уваги правові традиції, що склалися у Високих Договірних Сторін. Водночас «ані такі традиції, ані складності зі здійсненням правосуддя не є достатньою підставою для недотримання положень ст. 6 Конвенції. Навіть країнам розвиненої демократії Євросуд неодноразово вказував на недоліки і закликав упорядковувати їхнє відповідне законодавство та практику» [29, с. 236–237]. Наприклад, свого часу Австрія змінила всю систему надання правової допомоги, Бельгія внесла зміни до Цивільного кодексу з метою ліквідувати всі види дискримінації стосовно позашлюбних дітей, Швейцарія призначила на обмежений період часу 15 позаштатних суддів для допомоги федеральному суду у зв'язку з надзвичайно великим робочим навантаженням тощо.

До того ж право на доступ до суду, яке становить основу п. 1 ст. 6 Конвенції, не належить до абсолютного, оскільки воно може бути обмежене Високими Договірними Сторонами. При цьому, як вбачається із практики Євросуду, необхідно враховувати, що:

а) застереження допускаються непрямо, оскільки право доступу завдяки самій його природі вимагає регулювання з боку держави – регулювання, яке може різнитися за часом і за місцем відповідно до потреб і можливостей суспільства і громадян. Наприклад, національним законодавством можуть передбачатися строки давності, заходи забезпечення позову, нормативне регулювання такого права стосовно неповнолітніх та психічно хворих осіб, умови прийнятності апеляційної та касаційної скарги тощо [21, с. 33–35];

б) «Високим Договірним Сторонам належать певні межі самостійного оцінювання, але остаточне рішення стосовно дотримання вимог Конвенції залишається за Євросудом. Він має бути переконаний у тому, що застосовані застереження не обмежують або не звужують доступ, наданий особі, у такий спосіб чи до тієї міри, що самій сутності цього права завдано шкоди» [4, с. 1177];

в) ці обмеження повинні переслідувати легітимну мету, та має бути розумний ступінь пропорційності між використаними засобами та поставленими цілями (п. 37 рішення Євросуду у справі «Мушта проти України» (2010)).

До обмежень, які можуть встановлюватися Високими Договірними Сторонами щодо права на доступ до суду, також належить і наявність національного суду, захищеного юрисдикційним імунітетом. «Такий імунітет, як вбачається із практики Євросуду, мав законну мету, оскільки був засобом забезпечення належного здійснення правосуддя (...), і з огляду на обставини тієї справи таке обмеження було пропорційним (пункти 47–57 рішення Євросуду у

справі «Ернст та інші проти Бельгії» (2003)). Водночас не в усіх випадках наявність юрисдикційного імунітету автоматично означає відсутність порушення п. 1 ст. 6 Конвенції, оскільки необхідно враховувати всі обставини спору.

Так, ухвалою Апеляційного суду Вінницької області від 20 січня 2002 р., залишеною без змін ухвалою Верховного Суду України від 15 листопада 2002 р., заявникам відмовлено у прийнятті позовної заяви до районного суду і державної податкової інспекції (ДПІ) про відшкодування шкоди, заподіяної неправомірним притягненням до адміністративної відповідальності; безпідставним вилученням та тривалим утриманням їхнього майна; псуванням майна під час його перебування в розпорядженні ДПІ. В ухвалі зазначеного вище суду це пояснювалось тим, що «згідно зі ст. 62 Конституції України матеріальна та моральна (немайнова) шкода, заподіяна при здійсненні правосуддя, відшкодовується державою лише безпідставно засудженій особі в разі скасування вироку як неправосудного. Проте і в цьому разі за заподіяну шкоду відповідає не суд або суддя, а держава. Отже, суд (суддя) як орган (особа), що здійснює правосуддя, не може бути відповідачем у цивільній справі, оскільки відповідно до закону є інший механізм усунення помилок і недоліків, допущених при здійсненні правосуддя».

Євросуд, розглядаючи вимоги заявників та враховуючи обставини цієї справи, встановив факт порушення п. 1 ст. 6 Конвенції, оскільки було безпідставно відмовлено у доступі до суду. Характерно, що в тексті рішення Євросуд звернув увагу на особливості порушення цього права, зазначаючи, що:

а) «позов заявників було подано не лише проти районного суду, який справді мав імунітет від цивільного позову, але також проти ДПІ, яка такого імунітету не мала. (...) в позові заявників ДПІ була зазначена як ще один відповідач, і стверджувалось, що вони не мали змоги домогтися повернення автомобіля і пшениці з ДПІ після винесення судом рішення в адміністративній справі, – тобто коли вже не було юридичних підстав для подальшого утримування їхнього майна, та що під час перебування в розпорядженні ДПІ майно суттєво зіпсувалося. Ці скарги не мали жодного стосунку до районного суду і явно були адресовані ДПІ. Однак національні суди не відреагували на цю частину позову і не пояснили, чому їм не можна було розглянути в рамках змагального судового процесу. Зокрема, Верховний Суд України відхилив касаційну скаргу заявників, не надавши яких-небудь пояснень з цього приводу»;

б) «аргумент Уряду про те, що заявники повинні були подати проти ДПІ окремий позов, є непереконливим. Зазначене порушення впливає з того, що національні суди не вирішили в судовому порядку вже поданий позов заявників, а не з відсутності загальної можливості вчинення позову проти ДПІ. (...) при розгляді позову заявників національні суди не поінформували їх про існування такої можливості. Більше того, видається цілком можливим, що рішення судів спонукали заявників до протилежного висновку, а саме про відсутність у них жодних шансів домогтися судового розгляду будь-якої частини

їхнього позову. (...) вимога подання від заявників окремого позову проти ДПІ після того, як вони раніше вже вчинили законним чином такий позов, покладає на заявників надмірний і безпідставний тягар» (пункти 37–38 рішення Євросуду у справі «Плахтеев та Плахтеева проти України» (2009)).

2. Незалежний і безсторонній суд є складовою права на справедливий суд, передбачений ст. 6 Конвенції. У свою чергу, праву на справедливий суд відведено основне місце в Конвенції. Так, Євросуд, розкриваючи поняття «авторитет і безсторонність суду» в контексті ст. 10 Конвенції, наголосив, що слід брати до уваги «центральну позицію, яку посідає в цьому відношенні ст. 6 Конвенції, що відображає фундаментальний основоположний принцип верховенства права». Поняття «судова влада», за тлумаченням Євросуду, охоплює «як механізм правосуддя чи судову гілку влади, так і суддів у їхній офіційній якості. А вислів «авторитет суду» означає, зокрема, те, що «суди є досконалим форумом – і таким їх визнає широкий загал – для закріплення юридичних прав і обов'язків та розв'язання спорів, пов'язаних з ними». Крім того, сюди входить і те, що «широкий загал має і повагу до здатності судів виконувати судову функцію, і впевненість у цьому» (п. 55 рішення Євросуду у справі «Санді Таймс проти Сполученого Королівства» (1979)).

Щоб встановити, чи може суд вважатися «незалежним» відповідно до п. 1 ст. 6 Конвенції, необхідно, зокрема, «звернути увагу на спосіб призначення його членів та строки їх повноважень, існування гарантій проти зовнішнього тиску та наявність зовнішніх ознак незалежності» (п. 73 рішення Євросуду у справі «Фіндлей проти Сполученого Королівства» (1997)).

У нашій державі гарантована у ст. 126 Конституції України незалежність суддів забезпечується особливим порядком їх обрання або призначення на посаду та звільнення з посади (п. 27 ч. 1 ст. 85, частини 4 і 5 ст. 131); захистом професійних інтересів (ч. 6 ст. 127); підкоренням суддів при здійсненні правосуддя лише закону (ч. 1 ст. 129); особливим порядком притягнення їх до дисциплінарної відповідальності (п. 3 ч. 1 ст. 131); заборонаю суддям належати до політичних партій та профспілок, брати участь у будь-якій політичній діяльності, мати представницький мандат, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької та творчої (ч. 2 ст. 127); притягненням до юридичної відповідальності винних осіб за неповагу до суду і судді (ч. 5 ст. 120); здійсненням суддівського самоврядування (ч. 2 ст. 130).

Така система конституційних гарантій незалежності українських суддів, що «відтворює міжнародні стандарти правосуддя» [10, с. 895], з одного боку, умовно поділяється на «особисту недоторканність суддів; безстрокове призначення судді на посаду; неможливість неправомірного усунення з посади судді та особисту безпеку суддів і членів їх сімей» [25, с. 878], а з другого – знаходить своє відображення у спеціальному законодавстві (наприклад, у Законі України від 07 липня 2010 р. № 2453-VI, а також у нормах ЦПК).

Зміст поняття «безсторонність» для цілей п. 1 ст. 6 Конвенції слід визначати, як убачається з усталеної практики Євросуду, на підставі:

а) суб'єктивного критерію, в контексті якого слід враховувати особисті переконання та поведінку певного судді, що означає необхідність встановити, чи мав суддя у певній справі будь-яку особисту зацікавленість або упередженість. Особиста безсторонність судді презюмується, поки не доведено протилежного (п. 43 рішення Євросуду у справі «Ветштайн проти Швейцарії» (1996));

б) об'єктивного критерію, в контексті якого необхідно встановити, чи забезпечував суд і, зокрема, його склад, достатні гарантії, аби виключити будь-які обґрунтовані сумніви щодо його безсторонності (пункти 27, 28 і 30 рішення Євросуду у справі «Фей проти Австрії» (1993)). Окремо від поведінки суддів визначається, чи існували переконливі факти, які могли б викликати сумніви щодо їхньої безсторонності. Це означає, що при вирішенні того, чи є обґрунтовані причини побоюватися, що певний суддя був небезстороннім, позиція заінтересованої особи є важливою, але не вирішальною. Вирішальним є те, чи можна вважати такі побоювання об'єктивно обґрунтованими. Наприклад, якщо суддя за характером попередньої роботи в прокуратурі міг займатися цим питанням, а потім бере участь у його розгляді як суддя, громадськість має підстави сумніватися в існуванні достатніх гарантій безсторонності. З огляду на це Євросуд наголошує, що навіть зовнішні прояви можуть бути важливими або, іншими словами, «правосуддя має не тільки чинитися, також має бути видно, що воно чиниться» (п. 26 рішення Євросуду у справі «Де Куббер проти Бельгії» (1984)), адже «на кону стоїть довіра, яку в демократичному суспільстві суди повинні вселяти в громадськість» (п. 45 рішення Євросуду у справі «Кастілло Альгар проти Іспанії» (1998)).

Таким чином, у кожній окремій справі Євросуд перевіряє ці два критерії – суб'єктивний та об'єктивний – та вирішує, «чи мають стосунки, що розглядаються, такі природу та ступінь, що свідчать про небезсторонність суду» (п. 38 рішення Євросуду у справі «Пуллар проти Сполученого Королівства» (1996)).

Положення ЦПК також містить інститут відводу заінтересованих у результаті справи суддів, що є гарантією права на справедливий суд. Так, у ст. 20 ЦПК перераховані підстави для відводу суддів, а ст. 21 ЦПК визначає правила, за яких недопустима повторна участь судді в розгляді справи. При цьому українські науковці наголошують, що підстави для відводу судді, як і зміст поняття «безсторонність» за правилами п. 1 ст. 6 Конвенції, також «можуть мати об'єктивний чи суб'єктивний характер» [12, с. 82–83], а деякі з них уточнюють, що об'єктивний – це «безумовний характер» [1, с. 233] (наприклад, участь судді в попередньому розгляді справи як свідка, перекладача, представника, секретаря судового засідання; родинні відносини між суддями або між суддею та іншими учасниками процесу).

Викладене свідчить про те, що в українському законодавстві існують норми, які гарантують «незалежність та безсторонність судів». Однак дотримання цих норм у вітчизняній судовій практиці, як вбачається з великої кількості справ проти України, не завжди забезпечене. Так, в одній зі справ з цього приводу зазначалось, що «врешті-решт, Євросуд не може не звернути увагу на численні випадки втручання в провадження українських органів державної влади на найвищому рівні. Хоч би якими були мотиви, наведені Урядом на виправдання такого втручання, Євросуд вважає, що вони, з огляду на його зміст і спосіб здійснення (*наявність у цій справі резолюцій Президента України щодо «гарантування принципу верховенства права» та «захисту інтересів громадян України»* (вид. авт.)), є такими, що суперечать поняттю «безсторонній і незалежний суд» у розумінні п. 1 ст. 6 Конвенції» (п. 80 рішення Євросуду у справі «Совтрансавто-Холдинг» проти України» (2002)). В іншій справі Євросуд, розкриваючи в контексті п. 1 ст. 6 Конвенції сутність поняття «безсторонній і незалежний суд», наголосив: «Уряд не оспорував твердження заявниці стосовно того, що голова Артемівського суду Донецької області, який одноособово розглядав справу заявниці у суді першої інстанції та чиї рішення були залишені без змін судами вищих інстанцій, просив та безоплатно отримував певне майно від компанії-відповідача. На думку Євросуду, за цих обставин побоювання заявниці щодо несторонності голови В.Л.Г. можна вважати об'єктивно виправданими, незважаючи на той факт, що Артемівський суд задовольнив одну із скарг заявниці. Більше того, суди вищих інстанцій, розглядаючи скарги заявниці, не взяли до уваги її твердження щодо цього питання» (п. 54 рішення Євросуду у справі «Білуха проти України» (2006)).

Важливо наголосити, що для дотримання гарантій «незалежності та безсторонності судів», які передбачені п. 1 ст. 6 Конвенції, не достатньо досліджувати лише питання незалежності суддів від інших гілок влади держави чи третіх сторін. Принциповим для цього є питання незалежності суддів усередині самої судової системи і ризик того, що судді можуть перебувати під впливом своїх колег. Із цього приводу Євросуд підкреслив, що «позивач у цій справі обіймав посаду голови обласної ради суддів. Незважаючи на твердження Уряду про те, що рада суддів є колегіальним органом, вбачається, що національне законодавство надає голові такої ради право на порушення дисциплінарного провадження щодо інших суддів. Підприємство-заявник надало матеріали щодо моніторингу незалежності суддів, які свідчать про можливий ризик того, що на суддів може чинитися вплив шляхом погроз порушити дисциплінарне провадження та винести інші пов'язані з кар'єрою рішення, що належить до компетенції голови ради суддів. Таким чином, підприємство-заявник могло підставно передбачати можливий конфлікт інтересів у зазначеному судовому розгляді. Крім того, заступник Голови Верховного Суду України частково задовольнив клопотання відповідачів і

хоча не передав справу до суду м. Києва, як вони того вимагали, проте передав її до суду першої інстанції в іншій області України. Хоча це рішення заступника Голови Верховного Суду України не містило чітких підстав для передання справи, із нього вбачалось, що побоювання підприємства-заявника щодо ризику упередженості судів Кіровоградської області були небезпідставними. Таким чином, на думку Євросуду, побоювання підприємства-заявника щодо несторонності судів першої та апеляційної інстанцій можуть вважатися об'єктивно виправданими. Крім того, при розгляді скарг підприємства-заявника суди вищих інстанцій не брали до уваги його аргументи з цього питання» (п. 34 рішення Євросуду у справі «Газета «Україна-Центр» проти України» (2010)).

3. Розумний строк у контексті п. 1 ст. 6 Конвенції також походить із «принципу верховенства права, зокрема, із супутнього йому принципу правової визначеності, який охороняє стабільність суспільних відносин» [29, с. 309]. В іншому випадку порушення строків судового розгляду може свідчити про «відмову у правосудді» [22, с. 114–116] або про його неефективність у контексті ст. 13 Конвенції.

Поняття розумного строку є «суб'єктивним» [5, с. 213], оскільки не має чіткого визначення, і, до того ж, воно залежить від багатьох чинників. Наприклад, Євросуд при його визначенні враховує особливості розгляду цивільних та кримінальних справ, обставини конкретної справи, а також «певні критерії» (п. 74 рішення Євросуду у справі «Дульський проти України» (2006)).

Зазначена дефініція, як невід'ємна складова права на справедливий суд у контексті п. 1 ст. 6 Конвенції, має темпоральні характеристики. Так, розумний строк судового розгляду цивільних справ, як вбачається з усталеної практики Євросуду, повинен обчислюватися з моменту подання позову до суду (п. 77 рішення Євросуду у справі «Доймеланд проти Федеративної Республіки Німеччина» (1986)). Хоча інколи обчислення цього строку Євросудом починається раніше – «з моменту звернення в інші компетентні органи, перед тим як подати позов» [6, с. 23; 28, с. 125]. Водночас деякі фахівці, ураховуючи результати аналізу практики Євросуду, доходять інших висновків, наприклад, що «принцип «розумного часу» починає діяти з *початку судового розгляду*» [14, с. 116] або ж «точкою відліку вважається дата, коли судова влада прийняла позовну заяву» (вид. авт.) [7, с. 461]. У такій ситуації вважаємо необхідним брати за основу правову позицію, викладену в п. 77 рішення Євросуду у справі «Доймеланд проти Федеративної Республіки Німеччина» (1986), оскільки на її підставі гарантії права на справедливий суд виникають раніше.

Що стосується моменту закінчення цього періоду, то на початку своєї діяльності Євросуд тлумачив п. 1 ст. 6 Конвенції так, щоб охопити все, що «передують фактичному судочинству, себто власне судовим слуханням» [4, с. 1180]. У подальшому Євросуд наголошував, що право на суд «буде ілюзорним, якщо національні правові системи договірних держав допускають,

щоб остаточне зобов'язальне судове рішення залишалось таким, що не породжує юридичних наслідків на шкоду одній із сторін» (п. 40 рішення Євросуду у справі «Хорнсбі проти Греції» (1997)). Пізніше Євросуд уточнює свою позицію тим, що «було б незрозуміло, якби п. 1 ст. 6 Конвенції детально визначав процесуальні гарантії, надані сторонам у провадженні – провадженні, що є справедливим, публічним та оперативним, – без забезпечення виконання судових рішень. Тлумачення ст. 6 Конвенції як такої, що стосується тільки доступу до суду та здійснення судового провадження, імовірно, призвело б до ситуації, що суперечила б принципіві верховенства права, який договірні держави зобов'язалися поважати, ратифікуючи Конвенцію. Виконання рішення, винесеного будь-яким судом, має розглядатися як невід'ємна частина «судового розгляду» для цілей ст. 6 Конвенції» (п. 43 рішення Євросуду у справі «Шмалько проти України» (2004)).

На сьогодні Євросуд послідовно зауважує, що «судове провадження та виконавче провадження є першою та другою стадією у всьому ході провадження. (...) Таким чином, виконавче провадження не повинно відокремлюватися від судового, ці провадження повинні розглядатися разом» (п. 21 рішення Євросуду у справі «Чухась проти України» (2007)).

Положення статей 157, 302 ЦПК також містять поняття «розумні строки» розгляду цивільних справ, які за своєю правовою природою, про що доречно зазначають дослідники, є «специфічним різновидом, як правило, службових строків, оскільки вони є обов'язковими для суду» [26, с. 432]. Однак норми ЦПК не розкривають змісту поняття «розумні строки» розгляду цивільних справ і, як слушно наголошують фахівці, не завжди є «в системному взаємозв'язку з іншими положеннями Кодексу» [13]. Тому, безумовно, розкриття цієї дефініції можливе за допомогою відповідної практики Євросуду [19, с. 75–79]. Наприклад, «розумний строк» провадження у цивільній справі може бути оцінений відповідно до обставин справи і таких критеріїв: 1) складність справи; 2) поведінка заявника (сторін у справі); 3) поведінка відповідних державних органів (суду); 4) важливість предмета спору для заінтересованих сторін (п. 28 рішення Євросуду у справі «Бендрит проти України» (2010)). Окрім зазначених основних критеріїв Євросуд також враховував й інші: поведінку юридичних представників сторін (рішення Євросуду у справі «Конінг проти Федеративної Республіки Німеччина» (1978)); відсутність ключових свідків (рішення Євросуду у справі «Арвелакіс проти Греції» (2001)); затримки, пов'язані з необхідністю отримати експертні висновки в рамках закону (рішення Євросуду у справі «Яворська проти України» (2007)).

До речі, один із критеріїв поняття «розумний строк» провадження у справі – поведінка заявника – може бути використаний не лише в судовій практиці, а й для спростування хибної точки зору, спрямованої на затягування процесу. Так, свого часу одні дослідники – для всіх категорій цивіль-

них справ [11, с. 49–50], а інші – лише у справах за позовами до ЗМІ [27, с. 54–59] рекомендували учасникам процесу залежно від їх інтересу створювати штучні перепони для своєчасного розгляду справ (наприклад, неодноразово заявляти відводи суддям або створювати підстави такого відводу, направляти на них скарги до Вищої ради юстиції України, заявляти необґрунтовані клопотання тощо). Такі несумлінні дії учасників цивільного процесу обґрунтовано відносять до особливої форми цивільного процесуального правопорушення – «зловживання процесуальними правами» [30, с. 414]. Однак дотримання таких «рекомендацій» зашкодить сторонам у справі, адже така поведінка свідчатиме про порушення розумного строку провадження у цивільній справі лише з їх власної вини, а не з вини компетентних державних органів або суду.

4. Публічний характер судочинства (судове рішення проголошується публічно) «захищає сторони спору від таємного здійснення правосуддя поза контролем з боку громадськості; він слугує одним із способів забезпечення довіри до судів, як вищих, так і нижчих. Роблячи здійснення правосуддя прозорим, публічність сприяє досягненню цілей п. 1 ст. 6 Конвенції, а саме: справедливості судового розгляду, гарантія якого є одним з основних принципів будь-якого демократичного суспільства в розумінні цієї Конвенції» (п. 21 рішення Євросуду у справі «Претто проти Італії» (1983)).

Щодо вимоги публічного проголошення судових рішень, то така процесуальна дія «не припускає ніяких обмежень і застосовується в тих випадках, коли сам розгляд був закритим. Воно не повинно тлумачитися буквально, як вимога публічно зачитати рішення у всіх випадках. Водночас необхідна відповідна для цієї ситуації форма відкритості. Зокрема, може бути достатнім повернення рішення в канцелярію суду, де зацікавлена особа може з ним ознайомитися» [6, с. 22]. З цього приводу Євросуд також наголошував, що «у кожному випадку форма публічності, яка надається судовому рішенню відповідно до законодавства держави-відповідача, повинна оцінюватися з урахуванням конкретних рис відповідного судового провадження з моменту його відкриття до вступу рішення в законну силу, а також предмета і мети п. 1 ст. 6 Конвенції» (п. 26 рішення Євросуду у справі «Претто проти Італії» (1983)).

Наприклад, не було необхідності у публічному проголошенні рішення, ухваленого Верховним Судом Федеративної Республіки Німеччина, оскільки рішення судів нижчої інстанції вже були до цього проголошені публічно (рішення Євросуду у справі «Ахсен проти Федеративної Республіки Німеччина» (1982)). Також, на думку Євросуду, не було потреби публічно проголошувати рішення апеляційного військового суду, оскільки доступ громадськості до цього рішення забезпечувався іншими засобами, насамперед можливістю отримання копії рішення в канцелярії суду, а також завдяки його розміщенню в офіційному збірнику судових справ (рішення Євросуду у справі «Зуттер проти Швейцарії» (1984)).

Разом із тим Євросуд встановив порушення п. 1 ст. 6 Конвенції в тих випадках, коли «не були публічно проголошені ні рішення суду першої інстанції, ні апеляційного суду, а повний текст цих рішень не був відкрито доступний громадськості в судових канцеляріях. Водночас доступ до них був обмежений лише особами, які мали «легітимні інтереси» [15, с. 34–35] (рішення Євросуду у справі «Шюкс проти Австрії» (1997)). На сьогодні Євросуд дотримується цієї ж позиції, оскільки в іншій справі встановив, що «ст. 203 ЦПК РФ надавала право знайомитися з повним текстом рішення суду, яке складалося після проголошення його резолютивної частини, лише сторонам у справі та їх представникам. Обов'язок щодо надсилання копії рішення також обмежувався лише сторонами, іншими учасниками у справі та їх представниками. Щодо зберігання судових рішень у канцелярії суду, то відповідні інструкції обмежували доступ громадськості до цих текстів. Зазвичай він надавався лише сторонам та іншим учасникам у справі. Із цього випливає, що громадськість не мала змоги отримати інформацію про мотиви, якими районний суд обґрунтовував своє рішення» (пункти 42–43 рішення Євросуду у справі «Рякіб Бірюков проти Росії» (2008)).

Згідно з положеннями ст. 27 ЦПК, що передбачає права та обов'язки осіб, які беруть участь у справі, право одержувати копії рішень та ухвал мають лише перераховані у цій нормі особи. Інші особи, наприклад журналісти, які бажають висвітлити судовий процес, таким правом за ст. 27 ЦПК не наділені. Водночас у п. 1 ст. 6 Конвенції, яка безпосередньо стосується теми дослідження, підкреслюється, що «судове рішення проголошується публічно...».

Таким чином, рішення Євросуду у справі «Рякіб Бірюков проти Росії» (2008) є обов'язковим і для України [20, с. 127], оскільки, по-перше, наша держава визнала обов'язковою і без укладення спеціальної угоди юрисдикцію Євросуду в усіх питаннях, що стосуються тлумачення і застосування Конвенції, по-друге, обмежувальні приписи чинного процесуального законодавства України щодо кола осіб, які вправі отримати копії рішень та ухвал у справах, не відповідають принципам публічного проголошення судових рішень, викладених у п. 1 ст. 6 Конвенції.

5. Принцип правової визначеності в контексті п. 1 ст. 6 Конвенції вимагає, крім іншого, однакового застосування законів. Він є базовим принципом діяльності судової системи, оскільки «різне вирішення аналогічних справ може привести до законних очікувань осіб» [3, с. 7], а також є одним з основних елементів принципу верховенства права. Із цією метою функції верховних (вищих) судів Високих Договірних Сторін полягають у забезпеченні однакового застосування матеріального і процесуального права, а також у забезпеченні єдності судової практики шляхом перегляду судових рішень судів нижчого рівня.

Однак верховні (вищі) суди Високих Договірних Сторін не завжди дотримуються цього, що є порушенням права на справедливий судовий розгляд, передбачений п. 1 ст. 6 Конвенції. Про це свідчить такий приклад.

Заявник, 1932 р. н., звертаючись до Євросуду, зазначав, серед іншого, що Вищий касаційний суд Румунії у своїй практиці не дотримується принципу правової визначеності, який передбачений п. 1 ст. 6 Конвенції. Свою позицію заявник аргументував тим, що з 1953 р. по 1955 р. проходив військову службу як будівельник, без права проходження військової підготовки, оскільки його батько активно виступав проти колективізації сільськогосподарських земель. У подальшому Закон Румунії від 22 травня 2002 р. № 309 визнав роботу, яка виконувалася у військових частинах, що входили до складу Генерального управління праці (ГУП), примусовою, а тому передбачив певні компенсаційні заходи, наприклад, щомісячні виплати, безкоштовне медичне обслуговування та звільнення від оплати за телебачення. Однак Вищий касаційний суд Румунії відмовив у задоволенні позову заявника, оскільки військова частина, в якій він виконував роботу будівельника, не входила до такого переліку. Водночас в інших аналогічних справах Вищий касаційний суд Румунії ухвалив протилежні рішення, наголошуючи, що пільги, передбачені Законом Румунії від 22 травня 2002 р. № 309, також поширюються і на осіб, які виконували примусову роботу в тих військових частинах, що не входили до складу ГУП.

Євросуд, перевіrivши доводи сторін у цій справі, наголосив, що:

1) Конвенція вимагає від Високих Договірних Сторін перед її ратифікацією будь-яких конкретних зобов'язань для відновлення несправедливості або відшкодування шкоди. Однак, якщо держави вирішать прийняти закон про компенсацію потерпілим від несправедливості, яка була здійснена в минулому, то тексти таких законів повинні викладатися чітко та зрозуміло, щоб унеможливити, наскільки це можливо, їх незрозумілість та невизначеність для заінтересованих осіб. При цьому слід підкреслити, що невизначеність будь-яких законодавчих, адміністративних або судових органів є одним із важливих факторів, які необхідно брати до уваги, оцінюючи поведінку держави (пункти 32–33 рішення Євросуду у справі «Беян проти Румунії» (2007));

2) відповідно до Закону Румунії від 22 травня 2002 р. № 309 право на пільги мають призовники, які виконували примусові роботи у військових частинах, які входили до складу ГУП. У деяких рішеннях, що ґрунтуються на принципі недискримінації, Вищий касаційний суд Румунії розширив сферу застосування цього Закону для всіх призовників, які виконували примусову роботу під час своєї військової служби, незалежно від ієрархічного підпорядкування військових частин, до яких вони належали. Однак у деяких інших судових рішеннях за цей же період він напрацював протилежну відмовну практику, як і в справі заявника, за скаргами призовників, які виконували примусову роботу в частинах, що не входили до складу ГУП. За відсутності механізму, який би забезпечив узгодженість своєї судової практики, суд вищої інстанції інколи в один і той самий день ухвалював діаметрально протилежні рішення стосовно сфери застосування Закону Румунії

від 22 травня 2002 р. № 309 (пункти 34–36 рішення Євросуду у справі «Беян проти Румунії» (2007));

3) незважаючи на те, що суперечності суду, за своєю суттю, є невід’ємною похідною будь-якої судової системи, що базується на системі судів і апеляційних судів з повноваженнями у сфері їх територіальної юрисдикції, роль вищого суду полягає в тому, щоб вирішувати ці суперечності. Очевидно, у цій справі Вищий касаційний суд Румунії є першопричиною глибоких і стійких суперечностей, які призвели до відмови у задоволенні позову заявника. Така практика, що склалася у вищій судовій владі держави, суперечить принципу правової визначеності, яка впливає з усіх статей Конвенції, і є одним із фундаментальних елементів верховенства права. Замість установлення стабільності, як це повинно бути відповідно до тлумачення, Вищий касаційний суд Румунії сам став джерелом правової невизначеності, тим самим підриваючи довіру населення до судової влади (пункти 37–39 рішення Євросуду у справі «Беян проти Румунії» (2007)).

За таких обставин Євросуд дійшов висновку, що невизначеність судової практики стала причиною того, що заявника позбавили можливості користуватися правами, які передбачені Законом Румунії від 22 травня 2002 р. № 309, тоді як іншим у такій самій ситуації, в якій був заявник, такі права були надані.

На завершення слід зазначити таке. По-перше, саме проблеми, пов’язані з організацією та процесуальною єдністю судової влади, стали сьогодні одним із наріжних каменів вітчизняного правосуддя [8, с. 4–7]. По-друге, у вітчизняній юридичній науці категорія «єдність судової влади» є достатньо новою, а її теоретичне осмислення та доктринальне розкриття знаходяться ще у процесі концептуального розроблення [24, с. 89–99]. По-третє, єдність судової практики повинна усувати недоліки «неякісного» українського законодавства стосовно положень Конвенції та забезпечувати гарантії стабільності правопорядку, об’єктивності та прогнозованості правосуддя.

Список використаних джерел

1. Баранкова В. В. Відвід судді та працівників апарату судів // Курс цивільного процесу : підруч. / В. В. Комаров, В. А. Бігун, В. В. Баранкова та ін.; за ред. В. В. Комарова. – Х. : Право, 2011. – 1352 с.
2. Буткевич В. Г. Науково-практичний коментар ст. 55 Конституції України // Конституція України. Науково-практичний коментар / редкол. : В. Я. Тацій (голова редкол.), О. В. Петришин (від. секретар), Ю. Г. Барабаш та ін. ; Нац. акад. прав. наук України. – 2-ге вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2011. – 1128 с.
3. Вильдхабер Л. Прецедент в Европейском суде по правам человека // Государство и право. – 2001. – № 12. – С. 5–17.
4. Головатий С. Верховенство права : моногр. : у 3 кн. – Книга друга. Верховенство права: від доктрини до принципу. – К. : Видавництво «Фенікс», 2006. – 1276 с.
5. Гомьен Д., Харрис Д., Зваак Л. Европейская конвенция о правах человека и Европейская социальная хартия: право и практика. – М. : Изд-во МНИМП, 1998. – 600 с.

6. Гротрайан Э. Статья 6 Европейской конвенции по правам человека. Право на справедливое судебное разбирательство. – Страсбург : Совет Европы, 1994. – 63 с.

7. Де Сальвиа М. Прецеденты Европейского Суда по правам человека. Руководящие принципы судебной практики, относящиеся к Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод. Судебная практика с 1960 по 2002 г. – СПб. : Изд-во «Юридический центр Пресс», 2004. – 1072 с.

8. Забезпечення єдності судової практики в Україні є надзвичайно важливим як для судової системи, так і для всього суспільства // Вісник Верховного Суду України. – 2012. – № 3. – С. 4–7.

9. Комаров В. В. Загальновизнані принципи і норми міжнародного права як принципи цивільного судочинства // Курс цивільного процесу : підруч. / В. В. Комаров, В. А. Бігун, В. В. Баранкова та ін. ; за ред. В. В. Комарова. – Х. : Право, 2011. – 1352 с.

10. Комаров В. В. Науково-практичний коментар ст. 129 Конституції України // Конституція України. Науково-практичний коментар / редкол. : В. Я. Тацій (гол. редкол.), О. В. Петришин (від. секретар), Ю. Г. Барабаш та ін. ; Нац. акад. прав. наук України. – 2-ге вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2011. – 1128 с.

11. Кравчук В. Тактика цивільного процесу: робота із судом // Підприємництво, господарство і право. – 2002. – № 10. – С. 123–127.

12. Кравчук В. М., Угриновська О. І. Науково-практичний коментар Цивільного процесуального кодексу України. – К. : Істина, 2006. – 994 с.

13. Луспеник Д. Новий ЦПК узаконює судову тяганину! Рекомендації практика щодо вдосконалення Кодексу // Закон і Бізнес. – 2005. – № 26. – (25 черв. – 1 лип.).

14. Манукян В. И. Европейский суд по правам человека: право, прецеденты, комментарии : науч.-практ. пособие. – Киев : Истина, 2006. – 368 с.

15. Моул Н., Харби К., Алексеева Л. Б. Европейская конвенция о защите прав человека и основных свобод. Статья 6. Право на справедливое судебное разбирательство. – М., 2001. – 146 с.

16. Паліюк В. П. Відшкодування моральної (немайнової) шкоди фізичній особі за нормами статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод при порушенні права на доступ до суду // Реформування законодавства України та розвиток суспільних відносин в Україні: питання взаємодії : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 30–31 березня 2013 р.). – Херсон : Видавничий дім «Гельветика», 2013. – 256 с.

17. Паліюк В. П. Загальні питання застосування судами загальної юрисдикції України Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод // Часопис цивільного і кримінального судочинства. – 2013. – № 4 (13). – С. 129–142.

18. Паліюк В. П. Застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод для розкриття принципу верховенства права // Проблеми реалізації принципу верховенства права: теоретичні і практичні аспекти : зб. матеріалів Міжнар. юрид. наук.-практ. інтернет-конференції «Актуальна юриспруденція» (м. Київ, 14 грудня 2012 р.). Тези наукових доповідей. – К., 2012. – 184 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.legalActivity.com.ua>.

19. Паліюк В. П. Застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у випадку прогалин українського законодавства // Актуальні проблеми формування громадянського суспільства та становлення правової держави : зб. наук. пр. II-ї Міжнар. наук.-практ. конф. – Черкаси, 2012. – 378 с.

20. Паліюк В. П. Застосування статті 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод при «неякісному» законодавстві України // Науковий вісник

Ужгородського національного університету. Серія Право. – 2012. – Вип. 20. – Ч. II. – Т. 1. – С. 124–129.

21. Паліюк В. П. Право на доступ до суду в рішеннях Європейського суду з прав людини // Держава і право в умовах глобалізації: реалії та перспективи : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 31 березня 2013 р.). – Дніпропетровськ : ГО «Правовий світ», 2013. – 120 с.

22. Паліюк В. П. Співвідношення права України та положень ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод щодо «розумних строків» розгляду цивільних справ // Сучасний вимір держави та права : зб. наук. пр. / за ред. В. І. Терентьєва, О. В. Козаченка. – Миколаїв : Вид-во «Іліон», 2008. – 345 с.

23. Постанова Судової палати у цивільних справах Верховного Суду України від 18 вересня 2013 р. за позовом Бердянського природоохоронного міжрайонного прокурора Запорізької області в інтересах держави в особі Бердянської міської ради до К., третя особа – державне підприємство «Центр державного земельного кадастру», про визнання державного акта на право власності на земельну ділянку недійсним, скасування державної реєстрації права власності на земельну ділянку та повернення її у справі за № 6-92це13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/\(documents\)/2698391BDE1C8620C2257B1E00498230](http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/(documents)/2698391BDE1C8620C2257B1E00498230).

24. Прилуцький С. В. Єдність судової влади та проблеми забезпечення цілісності судової практики // Забезпечення єдності судової практики – основне завдання вищих судових органів держави : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (19 квітня 2012 р.). – К. : АДЕФ, 2012. – 224 с.

25. Притика Д. М. Науково-практичний коментар ст. 126 Конституції України // Конституція України. Науково-практичний коментар / редкол. : В. Я. Тацій (гол. редкол.), О. В. Петришин (від. секретар), Ю. Г. Барабаш та ін. ; Нац. акад. прав. наук України. – 2-ге вид., переробл. і допов. – Х. : Право, 2011. – 1128 с.

26. Рожнов О. В. Процесуальні строки // Курс цивільного процесу : підруч. / В. В. Комаров, В. А. Бігун, В. В. Баранкова та ін. ; за ред. В. В. Комарова. – Х. : Право, 2011. – 1352 с.

27. Самбур М. Захист журналістів та ЗМІ від судового переслідування // Правовий самозахист журналістів. Практичний посібник з юридичного захисту працівників ЗМІ в Україні. – К. : Геопринт, 2003. – 106 с.

28. Туманов В. А. Европейский Суд по правам человека. Очерк организации и деятельности. – М. : Изд-во НОРМА, 2001. – 304 с.

29. Шевчук С. Судовий захист прав людини: Практика Європейського Суду з прав людини у контексті західної правової традиції. – К. : Реферат, 2009. – 848 с.

30. Юдін А. В. Зловживання процесуальними правами // Курс цивільного процесу : підруч. / В. В. Комаров, В. А. Бігун, В. В. Баранкова та ін.; за ред. В. В. Комарова. – Х. : Право, 2011. – 1352 с.

Паліюк В. П. Застосування судами загальної юрисдикції Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у разі «неякісного» законодавства (положення ст. 6 Конвенції)

Анотація. Аналізується право на справедливий суд згідно зі ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Автор розкриває особливості усунення «неякісного» законодавства судами загальної юрисдикції України.

Ключові слова: право на суд, суд, встановлений законом, незалежний і безсторонній суд, розумний строк, судові рішення проголошується публічно, обов'язок застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Палиук В. П. Применение судами общей юрисдикции Конвенции о защите прав человека и основоположных свобод в случае «некачественного» законодательства (положения ст. 6 Конвенции)

Аннотация. Анализируется право на справедливый суд согласно ст. 6 Конвенции о защите прав человека и основоположных свобод. Автор раскрывает особенности устранения «некачественного» законодательства судами общей юрисдикции Украины.

Ключевые слова: право на суд, суд, установленный законом, независимый и беспристрастный суд, разумный срок, судебное решение объявляется публично, обязанность применения Конвенции о защите прав человека и основоположных свобод.

Paliuk V. P. Application of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms by General Jurisdiction Courts in Case of «Substandard» Legislation (Provisions of Article 6 of the Convention)

Summary. The article provides analysis of right to fair court according to the article 6 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. The author reveals peculiarities of «substandard» legislation removing by general jurisdiction courts of Ukraine.

Key words: right to court, established by law court, independent and impartial court, reasonable term, judicial decision is declared in the public, duty to apply the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.